

Бүгү чурттарың пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 176 (11374)

1980 чылдың июль 30, среда

1925 чылда
үндүстелген

Өртүз 2 көп.

ПАРТИЯНЫҢ СӨЗҮН МАССАЖЕ

ОНГУ беш чылдың болгаш оң сөөлгү чылынның планнарын база социалист хуузалгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш социалист чарыш чер болганда калбарган. Мурнакчы коллективтер, ажил-ишчилер ленинчи партиянынын XXVI съездин күш-ажылды белектерлиг уткууру-биле чаа-чаа бедиткен хуузалгелерин ап, хей-аът кирген ажилдап турарлар.

Партияның областа, Кызыл хоорай болгаш районнарын актив хуралдары эркен. Анаа СЭКП ТК-нын Пленумнарынның түнелдери болгаш СЭКП-нин XXVI съездин төлөпиг уткуур талаз-биле партия организациаларынын сорулгаларынын дугайында айтыргалары чуталашкан, ам оон шиптирлерин күүседип эгелзэн.

Республиканың партия организациаларынын сорулгалы болза, партияның ээлчеглиг съездинин төлөпиг уткуур дээш чонун күш-ажылды чарыжын деткир, бүдүрүлгенин ажалыктын болгаш ажалдыктын шынарын, күш-ажылды бүдүрүкчүлүгүн бедидеринче, камналга чурумун шыңгы сагыр, күш-ажылдык база күрүнең сагылга-чурумун быжык-лаарынче уланган ажилдарынын хевирлерин, аргаларын экижидер, бо талаз-биле мурнакчы дуржуганы непердир ужурулг.

Партияның политиказын, СЭКП ТК-нын июнь Пленумунун шиптирлерин калбаа-биле пропагандалаары, шиптирлерин күүседиринче массаларын организастаары — партия организациаларынын чутула сорулгаларынын бирээси. Партияның шиптирлерин, эш Л. И. Брежневтин айтышкынарын ажил-ишчи бүрүзү билген турар кылдыр масса-политиктиг ажилды ыңгаар чорудары негеттин турар. Район, хоорай, бүдүрүлгө, организациа саанында четир санныг пропагандистер, лекторлар, политинформаторлар, агитаторлар бар. Кызыл хоорайнын, Эрэинин, Өвүрүн, Мөңгүн-Тайганын, Таңдынын, Бий-Хеминин, Улуг-Хем районнарын партия организациалары: «Тыва-кобальт» комбинатта парком СЭКП ТК-нын июнь Пленумунун материалдарын пропагандалаарынче кичээгенин салган. Бо черлерде масса-политиктиг ажилды чүгө күш-ажылды коллективтерде эвес ажилчы чонун чурттап турар чериниң азы-биле агитаторларда, микрорайоннарда, агитшөлдөрдө чорудуп турар. Барыш-Хемикте «Хемик», Бий-Хемде «Адыш», «Кызыл-Тараачын», Улуг-Хемде «Жаңоон аттыг», Тес-Хемде «Чодураа» совхозтарын, Кызылдың геология-ишчилер экспедициязын, сүт комбинатын, автобөтөлгө заводунун, улутпур садынын болгаш өске-даа коллективтерин партия организациалары политинформаторларын, агитаторларын семинарын эрттиргеш, оларын амгы үедө сорулгаларын тодараткан болгаш ажилды үениң негелдезинге дүүштүр идепкей-жидип чоруткан.

СЭКП обкомунун шиптирлерин өзүгаар эрттирип турар чангыс ай политхуунарның ажалы идепкей-жиз. Ону организастаар база эрттирер түнелдинде эвээш эвес дуржулга чедип алдынган. Чангыс-ла хунде лекторлар, пропагандистер, политинформаторлар, агитаторлар, агитаторлар хей санныг лекция, беседаны номчуп, ужуражыгаларын, айтыр болгаш харын, темалыг кезжээлерин эрттирип турар. СЭКП Кызыл хоорому, Мөңгүн-Тайга, Улуг-Хем, Таңды райкомнары политхуу организастыг, дээштик, шынарыг эрттирип келген. Июль айының ийги чартында эркен политхуу СЭКП ТК-нын июнь (1980 чыл) Пленумунун шиптирлерин, аңаа эш Л. И. Брежневтин илеткелин, СССР-нин Дээди Совединиң онгу чыгыжыңы үшкү сессиязының материалдарын ажилчы чонга калбаа-биле пропагандалап, тайылбырлаан.

СЭКП-нин ээлчеглиг XXVI съездинин төлөпиг ужуражыр белекел үезинде көскү агитациянын ужуру-дузазы улуг. Ыңчангаш партия организациалары ону чаартыр хемчеглерин ап турар. Кызылдың бүдүрүлгелеринде, албан организациаларында бо ажилды чорудуп эгелзэн. «Съездин сөздө чедир», «СЭКП — совет нитилелдин удурутку болгаш башкарыкчы күжү» болгаш өске саннарыг болгаш чуруктар-биле каастаан стилилерин, көргүзүлгелерин кылдыр.

Чамдык күш-ажылчы коллективтерде чорудуп турар идеология, политика-кижизилдигел ажилдар, чангыс ай политхуунар организас чок эрттип, шынары, дээштик куду болуп турар.

Бүгү идеология ажилын, оон хевирлерин, аргаларын хууңун сорулгалары-биле дүүштүр чорудар. «СЭКП-нин XXVI съездинин төлөпиг уткуур дээш социалист чарыш дугайында» СЭКП ТК-нын доктаалы чокта чаа парлагга үнгөн. Бо чутула политиктиг документиде чарыштың киржикчилерин мурнунда тодаргай сорулгаларын салган. Ол доктаалды ажил-ишчи бүрүзүнче чедир тайылбырлаар, оон күүселдезин чедип алыр дээш партия организациалары улуг ажилды чорудар хуузалгелерин.

СЭКП-нин XXVI съездинин белекел коммунистерин болгаш партия кижигүнү эвестерин политиктиг база күш-ажылчы көдүрүлүшкүнү хайныктырган, оларын ортузунга масса-политиктиг ажилды улам идепкейжидер, планныг ажилдарын күүседир дээш социалист чарышты дээштик организастаар тодаргай хемчеглерин партия организациалары ап чорудар ужурулг.

РОССИЯ: өзүлдеңн базымы РСФСР-ниң ТСЭ-ниң дыңнады

Россия Федерациязының ажилчы чоннары В. И. Ленинни төртүтүгүн хууңунден бээр 110 чыл оюнга алар болдурган болгаш СЭКП-нин XXVI съездинин төлөпиг уткуур дээш Бүгү-үндүлдин социалист чарыжына идепкейлиг киришпешкан, 1980 чылдың бирги чартында республиканың экономиказының болгаш чонунун амдырааларын культурут дөңсөйлөү улам ийи көдүрүлгө чедип алганар. Ол дугайын РСФСР-ниң ТСЭ-нин дыңнадында айтуу.

Продукцияны ишти хемчээлиниң болгаш күш-ажылды бүдүрүкчүлүгүн өздүлгөниң талаз-биле чартык чыл планы күүсеттинген. 1979 чылдың баштайгы чартык чыл-биле деңизерге, бүдүрүлгенин негелде өздүлгө 3,8 хуу болган. Күш-ажылды бүдүрүкчүлүгү 3,4 хуу өскөн, оон күсөди-биле продукциянын хемчээлини негелде өздүлгөниң 89 хуу болган. Ордула көүдүлгөн.

Оон-биле чергелештир чамдык бүдүрүлгө каттыжыкчынары, бүдүрүлгелер продукция бүдүрүлгө сайтар, күш-ажылды бүдүрүкчүлүгүн бедидер, бот-үнең чингидир талаз-биле доктааткан даалгаларын күүсетпешкан РСФСР-нин Топ Статистика өргөдүлгөниң дыңнадында демделзэн.

Республиканың таражылары узадым-гышкынын час болган-даа болза, чакы хову ажилдарын чедипкиниң эрттирген.

Чакы тарылга планы күүсеттинген. Ажил-агылдарын бүгү категорияларында күзүп болгаш чазын чажар культурадарын 1980 чылдың дүдүдүн алыр шөлү 124,6 миллион гектар, оон иштинде кара эвес хөрүңүг зонада 30,3 миллион гектар болган.

1980 чылдың баштайгы чартында капитал салымшкынарын күсөди-биле нити өртөк-үзөш 18,1 миллиард рубль кол фондурларын амылаага кирген, оон дээрге, 1979 чылдың ол-ла үезинде 10 хуу хой.

Республиканың улус ажил-агылды куруениң капитал салымшкынары 32,7 миллиард рубль болган. ол болза, эркен чылдың бирги чартында 5 хуу хой. РСФСР-нин улус ажил-агылды ажилчынарын болгаш албан-хаакчыларын саны чартык чылда ордула-биле 64,9 миллион кижи болуп, эркен чылдың бирги чарты-биле деңизерге 1,3 хуу көүдүлгөн. Куруениң капитал салымшкынарынын болгаш чуртала-тулук кооперациязын алка-хөргөңнениң күсөди-биле нити (ажыктыг) шөлү 16 миллион дөрбелчин метр 330 муң чалайжыды туттунган чаа квартиралар ажылдаа кирген.

РСФСР-нин чонунун саны 1980 чылдың июль 1-де 138,7 миллион кижи болган.

(СЭТА).

МУРНАКЧЫЛАР ИЛЕРЭЭН

Партияның Чөөн-Хемчик райкомунун бюросу, улус депутаттарының район Совединиң күсөдичи комитетиде мал чөмүнчү белекчелин 7 хонук түнелдин ундурган. СЭКП-ниң XXVI съездинин төлөпиг уткуур дээш социалист чарышты улам күшүлдүр дугайында чутула аңаа болган.

Районун ажил-агылдары бо хунерде нити-биле 2579 тонна сизгенин белектеп алган. Ол дээрге нити планның 9,7 хууу болуп турар, а чүгө 7 хонук иштинде 1224 тонна сизген белекеттинген. Оон иштинде «Тыва» совхозтун сизгеничери нити-биле — 404, а 7 хонукта — 254 тонна сизгенин белектеп, планның 14 хуууу белектеп алган, район чарымынын бирги черин элзэн болгаш партия райкомунун, райкүүс-комунун шилчир Кызыл туугун чаалап алган.

«Исра» совхозтун Ооржак Угуш-оолга баштаган 12 кижи составтыг сизгеничери 135 тонна сизгенин белектээш, бригадалар аразында чарыштың тилекчизи болуп, партия райкомунун, райкүүс-комунун шилчир кызыл туугу-биле шаңнаткан.

«Чыраа-Бажы» совхозта витаминиң сизген далганы белектээр эвөө 33 тоннаны ылгааш, партия райкомунун, райкүүс-комунун шилчир ымыргалы алган.

ӨЗҮП ТУРАП

Ыранкы «О. Шынаа» совхозтун хойжулары нитиңиң малын өстүрер дээш кызымак ажилдап турарлар. Олар онгу беш чылдың доозукчу, чылынны бирги чартында хой бажы өстүрер планында 7104 хойну хойну өстүргөш, ун планын 127 хуу күүсеткен. Совхозтун чус хойга онааштыр доруктуг хураганының саны 73 баш четкен.

Бо чылын малдың чаш төлүн камгалап алыр талаз-биле бедик түнелдерин чедип алган хойжулар совхозта бар. Чижээ: Седен Ойду-оол, Комбу-Сүрүк Доост-оол, Василий Аракчаа олар төрүр чус хойга онааштыр 101—101 хураганын доруктугуннар. Малчынар ам хонун сиритип, мыш-тагашыныга шудургу белекенип турар.

А. САРЫГ-ООЛ.

Тандыда «Коммунизмниң херели» совхозта мал чөмүнчү белектээр комсомолчу-аныяктар бригадасы шалыпчы ажилдап турар. Оон бригадир Николай Серов ажилды билдирип удурутуп турар. Ун механизастаттыг бригаданың нежигунери бо хунерде тарымал сизгениң.

ЧУРУНТА: Х. БОТКУИ.

КЕСКЕН СИГЕН ЧЫДЫ ЧААГАЙ

Барыш-Хемчик районда «Ден-Терезин» совхозтун кооперация эртенниң 7 шак ытпаздыа чөдө берди. Ажыл машина кырында совхозтун сизгеничери нришорутушкыр алаакча хал кирип бар чорлар. Контора дашында улуг-биче школа-чылар чыгып, ында турган көк автобуске кирип турар. Совхозтун парком секретары, кол инженер, кол агроном дээш амгы үедө эң чутула кампания—мал чөмүнчү белекчелин талз-би-ле харысагалыг эштер шагда-ла четкилеп келген, бо талаз-биле ажил-ишти уг-лап-баштаан турар.

Совхоз бо чылын мал чөмүнчү белекчелин эркен чылдарга бодаарга арай ооздалап кирген. Сизгениң арай чаш болганы база үргүчүлүдүг сөөлгү чыгар сизгеничериң ажилыңа шаптыктап турган. Июль айыңи чаш дугар он хонун орту чурда сизгеничери ам-даа суурдан элз-бал-рып ажилдаашкан. Олар июль 19-тан бээр хол кадымыр-биле доктаамал кезип турар. Амдызында 64 кижи 100 чыгам тонна сизгенин кезип алган. Кезинде-нин эгезинде эгелзеш-ле бүдүрүкчүлүг ажилдап келген Александр Ооржактыг удуртканы комсомолчу-аныяктар бригаданың турум ажилдаар кылдыр тургузуп

болурун бүгү аргалары бар. Хууңунче онгу-чылдык 10 чыгам километр орук-биле ай-дедир чорутурунча, чедир машина-техника ма-нарында эвээш эвес үе чарыкташтыр. Ажил-ишти организастаары-биле холбаш-кан четкестерин дарыг эдеринче совхозтун удурутугу, парком кол кичээгенин уг-лаптырган. Сөөлгү болган партия активиниң хуи айтыр-мы чотун-ла бөжө уланган.

Бо хунерде сизген кезинде механизастаттыгын бир бригаданы кириген. Совхозтун бола болгаш шээр мал кадыкчыларын тур-густунган сизгеничери бола кезиндеже массалыг кирген. Социалист на-рыштың негелдери-биле сизгеничериң таныштырган. Тилекчелин тус-тус брига-да, эвөө азын-биле тодара-лып, шилчир ымыргал, мактал бижик база өртөкчү белек-тер-биле шаңнап-мактаар. База чер-чер азын-биле по-литинформаторларын быжык-лаан. Ам кол-ла чүдүл—мал чөмүнчү белекчелин өй-шаа-ла болгаш четир хемчээлди-горудары болуп.

Турар турар сорулгалар улуг. Ону тодаралары-биле совхозтун кол агроному Ма-дур Комбуевич Ооржактыг

— Бистин совхоз районун өске ажил-агылдарыга бодаарга чер-деңизер,

НАЙЫРАЛЧЫ УЖУРАЖЫШКЫН

Июль 28-те СЭКП ТК-нын Чингине секретары, СССР-нин Дээди Соведини Президиумунун Ларган Л. И. Брежнев Крымга Совет Эвилелинде дымтанып турар ЧКП ТК-нын Чингине секретары, ЧССР-нин Президентин Г. Гусак-биле ужурашкан.

Ажыл-агылдык ийи партияның кичээгенин тө-вүнде турар чутула сорулгаларын дугайында бот-боттарынын аразында информация солчулгазы болган. Оларны аразында кол черин СЭКП-нин XXVI съездининге болгаш ЧКП-ниң XVI съездининге белекел, СССР-нин болгаш ЧССР-нин экономиказы база социал хожуудезинин беш чыл планнарын доозар талаз-биле идеп-политиктиг болгаш организастык ажил элзэн.

Нитилел ажил-чорудуганын азын-бүрү кадыкчылыгы: политикага, экономикага, өртөм болгаш культурага совет-чехословак кады ажилла-жылганың чедип алган дөңсөйлөү белек үнелдери белекел үезинде берген. 1990 чыла чедир үедө бүдүрүлгенин специа-листтарын болгаш коопе-растарын дугурткан про-грамманы ийи чуртун аразында улус ажил-агылды хажыжыларын улам ийи хажыжыларын эки аргаларын ажиткан. Атомут энергетика талаз-биле чокта чаа Пра-гага ат салган дуржулга ба-за чутула ужуражыш бол-ган. Энергетиканың ол пер-спективалыг уламышкынын хөжүмдөр талаз-биле ЭПЧ чурттарынын ийи күжө-

нишкенин Совет Эвиле-ли болгаш Чехословакия улут салымшкынын кыргыр.

Делегей арназында амгы байдалды чуталашып тура, социалист чурттарга уду-империалист күштерин чоруткан шуугазынын халдашкыны кошкак өгөлөө деп дем-делзэн. Политика болгаш эконо-мика талаз-биле Совет Эвилелин аңгылаар дээш орал-дажышкынар улаа-дараа буурап дүжүп турар. Оон-биле кады улустарын айым чок чоруткан күштерин турар турар деңизгүрүн үрээр дээш Барыш чүктү дайызымга болуктерин чүткүл, боо-сөкесте эдере бүдүрери күштериндерин аргазы-биле шериг талаз-биле артык күштү чедип алырине чүт-күшкүн шыңгы айым бооп турар.

Ол байдалдар Варшава Корезиниң Хиржикти куру-песериниң Политиктиг кооп-сультативтиг комитетинин чокта чаа болган чөвүлө ху-рамында Декларациянда тодаргай-биле илереттинген дөңсөйлөни дүжүкүлүг чоруу-н чавырлышкынын хөжүмдөр аартыр болгаш ханымды-рыңе социалист дөңсөйлө-нүг өскерил болгаш чайгы-лыш чок уламышкыны онза ужуражыш болу-берген. Евро-паның айым чок чоруну быжык-лаарынче уланган сөөл-гү совет санналар ол ула-мышкыны база каттышкан.

Яны-бүрү социал тургуз-гүт күрүлдерин аразында яны-бүрү дөңсөйлөргө хары-лаалары уламчыларын бол-

гаш хөжүдери ужуражышкынын киржикчелери санал-даанар. Ол талаз-биле Л. И. Брежневтин Франция-ниң президентин Жиска-д'Эстен-биле болгаш ГФР-ниң канцлери Г. Шмидт-биле чок-та чаа болган чуталашкы-нынарын ажитканын, онза-лап демделзэн.

Апрель революциянын чаз-лап алышкынын камга-лап турар афган улустуң шыныг хөжөөн деткириниң Совет Эвилелиниң болгаш Чехословакияны шиптирлерин дугайын Л. И. Брежнев болгаш Г. Гусак меделзэвэр. АДР-ниң чазаның санналарын үндүлгенин Афганистан-ын догандыр турар бай-далды политиктиг таштыр шиптирлерин дугуларынга боттарынын күрүлдериниң белегин олар онзалап демдел-зэвэр.

XXII Олимпий оюнарынын чоруп турарын дугайында боттарынын бодааларын солдушкан, беседаны киржик-челери Москва Олимпдазы-нын эш-хуууунун солун чарыштарын байдалыга эр-тип турарын, оон хой са-ныг спортту шыңгаларга чедипкиниң биле демдел-зэвэриниң сеткил ханымшкынын илереткенер. Спорт-туң ол байырлары делегей-иң аныяктарын харыла-жырыңе болгаш найралла-жырыңе улуг чүткүлүмүн чыраткылыг херечилел болур. Бесса чүрөктин ханым-лаан болгаш долу чангыс аай чоруктун байдалыга эркен.

(СЭТА).

ШИНЧИЛЕДЕР УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Ужудушкун башкаар төп (СЭТА). Леонид Попов, Вале-рий Рюмин, Виктор Горбатко болгаш Фам Туан составтыг каттышкан экипаж чер чогуу-н орбитанында дөрт хун дургузунда ажилдап келген.

Эртенги чөмүн болгаш эр-тенги-чинчелде комлексиниң иштики системаларын хына-анын соонда космонавтар планнатынган ажилын ула-мышаанар.

Космос материалөөдөни-нин программанын өзүгаар Виктор Горбатко болгаш Фам Туан «Инитатор» болгаш

«Халонг» деп совет-вьетнам шенделерин күүсеткен.

Болгар специалистерин ажилдап кылганы болгаш бүдүрүлгени «Спектр» деп аппа-ратураның дузазы-биле «И-ланинатор» деп шенделер келген экспедициянын экипа-жы күүсеткен.

Кежээ ийи телевидение санастарынын үезинде Ужу-

душкун башкаар төпте совет болгаш дашкык журна-листтерге экипажтың парлаа-га конференция болган.

Телемтрик информациянын болгаш космонавтарын илеткелин өзүгаар алм-га, орбитаны «Салют-6» — «Союз-36» — «Союз-37» — ком-плексиниң иштин системалары болгаш эртем аппарату-ралары болуп чогууру-биле ажилдап чоруп.

Эштер Попов, Рюмин, Гор-батко болгаш Фам Туан олар-нын кадыкшымы эки.

КИЖИЛЕРГЕ ААС-КЕЖИК БОЛГАШ ТАЙЫН

МОСКВА. (СЭТА-нын көр.) Социалист чурттар-нын ужудушкун башкаар төпте журналистериниң кат-тышкан экипажтың кижигүн-нери-биле «космосчу» чуталашкыны июль 28-те болган.

Журналистерин айтыр-галарына харылап тура Фам Туан мында деп демделзэн: «Бо ужудушкунга менээ кол чүдүл болза совет эштерин дуржулгазы болур Кижиги бү-рүзү деңиз чок байдал-биле яны-бүрү кылдыр ужуражыр. Мен аңаа дүргөн чангыс берген мен. Ам беш хун иш-тинде аас-кежиктиң кижиги бооп келдим, мен космоста мен. Ынак Төрзөн чуртунун кыры-биле, Совет Эвилелиниң девискээринин кыры-биле хой удаа ужуп эртен. Кежээ, кирген санымда-ла мээң ул-ум, совет кижилер космоске нары берген дээш бедик сорук киришкүн, өөрү чет-тирлешкүн мининикин көдүрүл-дүр».

Бистин экспедициявын программанын «Халонг» болгаш «Азола» деп тускай

шенделер кирген деп совет-вьетнам экипажтың коман-дир чуталаан. «Салют-6-ның» космос суугузуна бис хун-нүн-не чаа экилдириникин кылдып турар бис.

Бот-боттары билчир — ол болза тайыңче чүткүп турар улустарга эң дээр орук бу-лур деп, В. Горбатко ула-мышаан. «Интеркосмос» про-грамманы чүдө эгелдэп турар, ол болза бистин ажи-чылдык уламышкынын кады ажилдажылашкыны бы-жылаарын оруунга чутула болушкун деп бис билдир-турган бис. Космоска кава-дазындаа-даа артыкка ки-жиги, оон бодааларын бол-гаш чүткүлдерин эки билдир-алыр сен. Олимпий оюна-рында чаа чүдүлдерин болгаш Чедден өске-даа медалын сонуугар турарын космонав-тылар дыңнатканар.

Түнелдинде каттышкан экипажтың кижигүнери парлаа-ганың толөөкчелеринге кос-мос орбитаныга совет бол-гаш вьетнам улустун хол тудушкунунун демдө кыл-дыр станцияга ап алган ту-рсакаа чүдүлдерин көргүскөн-ер.

жыр. Коммунист башкы До-ста-оол Херелович Ооржак 9 классын удурутку башка-зы. Ол класын оон өөреник-чи оолдары-биле чай дүргү-зүндө 40 тоннадан эвээш эвес ногаан сизгенин төрзөн совхозунга белекел бээр хуузалгелер алган ажилдаан дээр ам элзэн каш хона берген. Ажил-ишчи оолдарга бир улуг аялга чаагай үнгөн мелден чытыр кагарын доо-зуп бар чорда ужурашты.

Даргагы хун каа-а-а тур-рар болза баштайгы сараа-дын тургузугар дээрине олар буурулдин илеретти.

Ам бистин машинавыс Улуг-Алаакта сизген кезинде эте баштай кирген аныяктар бригадалыгы уг-лай туттуп олур. Кайда-даа хайым иш. «Москвич» маши-на чангына тура дүштүрүс. Мында школада өөрелде эргелдешкен Окай-оол Кан-дырларын Ооржак биле 7-ги классчы огул Оранын ка-дыкчыларын даажы сонугу-мурун маржалашты. Ынаа чоруй алап-сурап чоран бригадавыска чедип келирине-ке, баштайгы 5 хонуктуң түн-нелин өзүгаар Владимир Могуштуң тилекчи эвөө-зүңгэ эш-өөрү байыр чедир-ген тур. Бис база оларга кат-тыжып, ажил-иштинге чедипкиниң күздөвүн.

С. МОНГАЛ,
«Шынын» тускай көрр.

XXII ОЛИМПИАДА ОЮННАРЫНДА

АБТ СПОРТУ. Уш хө-
вирге маргылдаа. Команда
аайы-биле: 1. ССРЭ; 2. Ита-
лия; 3. Мексика. Хууда бир-
ги чер дээш: 1. Фредерико
Зуро (Италия); 2. А. Бли-
нов (ССРЭ); 3. Ю. Сальни-

нов (ССРЭ).
СУГГА ЗШТИРИ. Хо-
рзэвенер. 200 метрге оор-
га-биле: 1. Рика Райниш
(ГДР)—2.11,77 (делегейни
болгаш олимпиадаларнын
чаа рекорду).
Эр улус. 400 метрге: 1.

Александр Сидоренко —
4.22,89 (олимпийжи чаа ре-
корд); 2. С. Фесенко (иелээ
ССРЭ)—4.23,43;
ФЕХТОВАНИЕ. Рапира.
Команда аайы-биле. Херээ-
женер: 1. Франция; 2. ССРЭ;
3. Венгрия.

ЧАДАТ-ТЕРГЕ СПОРТУ.
Шоссога 189 км-ге хууда
чарыш: 1. Сергей Сухору-
ченков (ССРЭ)—4 шак 48
мин. 28 сек.; 2. Ч. Ланг
(Польша) — 4.51,16;
3. Ю. Баринов (ССРЭ)—
4.51,26.

Чартык финалда

Олимпиада—80-ниң фут-
бол турнирин чартык финал-
дыгга бөлүктөр аайы-биле
маргылдааларга бирги чө-
лөрүн ээлээн болгаш дөрт-
түн бири болур оюннарга
тигизээн командалар кирээр.
ССРЭ-нин, ГДР-нин, Че-
хословакиянын болгаш Юго-
славиянын шилиндек коман-
далары чартык финалдын
оюннарын дүүн ойнаа. ССРЭ
биле ГДР-нин футболдустер
Ауникинни олимпийжи кол
ареназынга, Чехословакия
биле Югославиянын коман-
далары Москвада «Динамо»
стадионга ужурашкан.

Монреальга ужурашкан. Ни-
чан ГДР-нин спортчулары
бистин командасын тиги-
лээн болгаш олимпийжи че-
мпон атты финалда чедиш
алган. Кайы-даа командалы-
нын составында дээди клас-
сты ойнакчылары бар.
ССРЭ-нинде камгалакчылар
Уиниятуллин, Бессонов,
Гаврилов, халдакты Андре-
ев, ГДР-нинде камгалак-
чылар Терлешки болгаш
Шуппакзе, халдакты Кюн
олар бар.

Олимпийжи турнирдин
Москвадан, Киевтин, Ленин-
градтын болгаш Минсктин
стадионнарына эрткелден
28 оюннар ССРЭ-ден бол-
гаш дээди камгалакчылар
футболга, ынактарын ста-
дион долдур чыгылаан. Ко-
рукчулар солуу хей оюн-
нарын көргөн. Африкадан,
Азиядан, Муртуу болгаш
Топ Америкадан келген
командаларнын оюн-биле
таныжар аралгы болган.

Футбол

Олимпиаданың футбол тур-
нири оң мурнуна ады үн-
мей турган хей анык фут-
болдустерни изердип үндү-
ргөн. Олар боттарынын оюн-
нуу моон соңгаар көргүзөр,
ады алгыр деп түвүн оң
мурнундагы олимпиадалар-
нын чижээден чугаалап
болур.

Олимпийжи футбол тур-
ниринин аң ак түнөөдиг
ойнап тураларынын даян-
зын үш футболдустер баштап
турар—Андреев, Черенков
(иелээ ССРЭ), болгаш Виек
(Чехословакия). Олар кайы-
даа дөрт санны киир
тепкен.

А. ГОРБУНОВ.
(СТА).

МОСКВА. Крылатскиде каналдын хөмөгө маргылдаалар
суу. Улөөргө эийишкен. Херээженер (иелээ эири).
ЧУРУКТА: совет спортчулар. Е. Хлопцева биле Л. По-

пова (бешим орунта)—олимпийжи чемпионнар!
В. МОРЕВИЧ фотоу.

СТА-ның фотохрониказы.

ШЕВЕР ХОЛДАРНЫҢ МАРГЫЛДААЗЫ

Республиканың парикмах-
терлериниң дертик конкурсуу
Амдырал хандырыга ми-
нистерствозунун алуунга
болуп эркен. Алаа найсы-
лаа Кызылдан, Хоу-Аксин-
дан, Чаданнан, Саматал-
дан нитизиле дөртөн
хире парикмахерлер чеге-
лел, конкурстун негизин
дүүн баштап маргылашкан.
Уш конкурс эртериниң мур-
нунда олар бир хуи семинар-
лап, бо чыгыс чаа модалар
биле таныжыл, херек кы-
рында кылмы өөренилген.
Парикмахер бурзуу ийи
кижипти бажын таарыл, жо-
ри кижиптериниң ажилы-
нын шынарын хыналар. Жо-
ри кижиптерини (оон составы
беш кижип) бирээден он че-
дир балл бээр эргелен. Жо-
ри парикмахериниң шилип
алганы моданын шили кыл-
ганы, бажын таарган кижип
ук моданын тааржар, таар-
гылашкан, моданы кылган
үзүн, парикмахериниң бөдү-
нүс ажилдары херекселер-
ге биле ажилдап билери
дээш бугуруу бугуруу шили
ажылдарына чедир шилуу-
зун көрүп турган, демдекти
салып, үнелелди бээр.
Конкурс чоруп тургаз хо-
чу баш таарыкчызы Вален-
тин Антонович Коваленко-
биле беседалашкан мен.
— Маана ажилдаа-ла он
алды чыл чедир тур мен.
Бодум амдырал-хандырыга
министерствозунун өөрдү-
гө-бугурууге комбина-
дынга парикмахерлер белет-
кел, башкылаа-даа келдим.
Мээ өөреникчилеримден са-
лым-чааланып аныктар ам

чүлө бодунун мергежилдиге
мастер эвес, а харын рес-
публика конкурсуунун жорик
кежигүнери бооп, өске эге-
лел чоруп баш таарыкчы-
ларынга чогуу сүмөн ка-
лып, арга-дуржулгазын бе-
рип чорурлар барына чор-
гаарларын-дыр мен. Бистин
аравыста бөдөк арга-дур-
жулгазы парикмахерлер хей.
Ам бестин көрүп тур силер.
Дуу ол Лидия Георгиевна
Колесоваң ажилдап турары-
нын магалын! Эрткен
чылын бистин республика-
нын баш таарыкчылары Ке-
меровга болуп эркен хо-
налып парикмахерлер кон-
курсуна кирешкен, шаана-
дып, мактакка келгенер. Ол
биске өөрүнүг—деп, Вален-
тин Антонович бодунун чур-
газын доосту.

Эрткен лиянда болган
парикмахерлериниң респу-
блика конкурсуна эр улустун
парикмахерлеринден А. Ко-
лесова бирги, А. Белоголоб-
ина — ийиги, В. Елисеева —
үчүкү черлерин алган, дин-
домнар биле база Гринуи
ССР-де «Матриона», Крас-
носаркиде «Енисей» дини-
таалыга бажышкылар дини-
тар халас пускылар-биле
шапатканын. Анык парик-
махерлерден Ч. Донгаз бир-
ги, В. Монгуш—ийиги,
Г. Монгуш—үчүкү черлерин
алган. «Енисей» дини-таалы-
га бажышкылар бээр пускы-
лар база өртөктөгү бараан-
нар-биле шапатканын. Хе-
рээжен улустун парикма-
херлеринден бирги черин
Н. Троякова, ийиги черин

Н. Ульянова, үчүкү черин
Т. Сунаул алган, тус-туу-
ла шапатканын. Бирги чер-
ин алган Л. Колесова
биле Н. Троякова оларын
херектерин конкурстун че-
мпон ленталары каастаан.
Конкурска янзы-бүрү ды-
рашкылардан аныга ко-
метолог З. Шербакова үш-
дөрт кижипте кылган бодунун
бугуруулга ажилан база
баралгактан.

Парикмахерлериниң респу-
блика көрүлгөсүн чараш чүлө-
кө хандыкшырынын база
бир улустунуң болган. Ке-
рукчулар боттарына таар-
мынар дугайында беседаны
дынап. «Менээ— канпаар
кылган дараакыны тааржы-
рым!» деп айтырыпты бо-
лазын чугаажок. Конкурстун
төсөөс чүлү чү болганмы
дээрде, оон каа, каян хо-
лорунун дугайында чарал-
дар астынмаанында. Ол иш-
кы конкурс сонда «Самы-
универсалдыгы» чангыта па-
рикмахерлерини кылган каан
дараакыларын плин-
натынган көргүзү болбон
барган. «Ындыг конкурстар-
ын көрү күзүңгү-дир» деп
чымыган көрукчулер чуга-
лап турганнар. База катан
ужурашкыже, шевер холдар-
лыг парикмахерлер.

Б. КЕНЕШ.

ЧУРУКТА: (солалай тала-
дан) Н. Троякова, Л. Ко-
лесова болгаш шапатканын
черин алган Н. Ульянова,
А. Белоголобина олар ша-
патканын алганынын сонда.
А. ЗАПЕВТИН фотоу.

Чай чок, чыгыс хей-дур-
деп каар. Чегенген кижип
дүүл бар чорда, мастер ба-
жын көдүрүп келгеш:

— Каям, каядыг чүвөсү?

— дээр.

Идик даараар болгаш

септээринге аныаадан мер-

гежээн мастер Мөнге Давас-

вич Нам-оол кижиптерини

айтырылганын чыгыла-

рынга кичээлгейл болгаш

дынагыр. Ол эитп—ээлдээ-

беле кижипни сепкелди өөр-

түр.

Мөнге Давасич кылган

нааш чараш өнүгү бышак-

тар-биле уты-ндиктерини ше-

вергин чараш кылдыр даар-

рап дооскан, шаф иштинг-

де янзы-бүрү улуг, биче

ндиктер чангыга чыскал-

дыр тургузуу каар. Ол ара-

зында кирип-келген бир ки-

жипин иленин турлу берген

ээжээ-даа кадай шаап бээр.

Оон турган, кара хем ал-

гаш, бродил идик даараары-

биле белеткени бээр. Бо мын-

дыг илдерге малчынарын-

ын, тудуг ажилчынарын-

ада-чуртун Улуг дайыны-

ның үзүндө угу-дыш чок

ажылдап турган бис. 1942 чыл-

да мээ ажилдап турган бри-

гаданым мурнундан идик

мастерскайыч, тулаан мас-

тер Лигитов деп кижипи өө-

ренишпап, дуулажыры-биле

чоруткан. Ичин 14 кижип

бир бригадала беш 30-40 ки-

жи турар, а оларын идикте-

рин сепкел кылдыр деп түсө

амыр эвес херек турду. Орус

эс-өрөөн хөйү өөренип би-

лир алган бис. 1951 чыл че-

дир Нарин алдын уругайны

амырал келгеш, оон ажил

амырал аайы-биле бо Нарин

суурга келеш, янз даарап

септээр черин организаста-
жырышкан. Бо хүнерге чедир
кыта барган болуп чоруп
мындап ийи бо—деп, ол чар
аразында чугаалады.

Шынал-ла бодунун хой чыл-
дарда кылган ажилында
Мөнге Давасич Нам-оол-
дун мергежилдиге аажок ол
херекке оң сонуургалы-даа
ханылап келген. Ол Наринга
келгеш, бодунун мергежилдиге
7 кижипи өөренип, Амгы үе-
де 3 кижипи оон өөренип алган,
оон-биле кады ажилдап тура-
рын көдүрүс.

Мөнге Давасич Нам-оол-
дун хой чылда ажилынын үрө-
түнелди чаах беди-биле
үнелээш, оңу Куш-ажылдыг
Кызыл Тук орден болгаш элэн
каш медалдар-биле шапат-
кан. Социалист чарыска кирип,
мурнакчыларын оодурулдан
үмөйи турар. Оңу «Социали-
ст чарыштын тилекчи» деп
херек демдектери херечилээр.

Хей-пийитини ажилында М.
Д. Нам-оол илелкейлин-биле
кирип келген. Ол чурт үе-
тур болгаш чуртталга комму-
нал ажил-агый ажилчаларын
иниң профилейл Топ комите-
териниң кижиптерини кандаат.
Мөнге Давасич алдан харын
аж берген-даа, оон хо-
лу дингиз, кара көсүк хе-
рээр. Оон даараан илдерин
кедипкен буттар улам чараш
алаар.

А. АРАПЧОР.

Школа болгаш амыдырал АЛДЫ ХАРЛЫЫНДАН ЭГЕЛЭЭР

СЭКП Топ Комитетинин
болгаш ССРЭ-нин Министр-
лер Чөвүлелиниң «Нияти би-
гил школаларын өөреникчи-
лерини өөредилгезин болгаш
кижизилгезин улам аңай
сайыраңгайдыр база
оларын күш-ажылга белеткээр
дугайында» доктаалда нияти
бизин школаларын белет-
килгезиниң шактары илемежи
берген. Коа согула — кичээл-
дерини школа программанын
иниңгизин алтар кылдыр бе-
леткээр, оларын чүвени угаан
билрин болгаш күш-дамырын
сайыраңгай кылдыр өөредир
болгаш кижизилер. Тыва дыл
кичээлдеринге үжүк өөредил-
гезин долдуу-биле эртер, номчул,
бичкирине болгаш чугаа сай-
ырамылазынга өөредир. Орус
дыл кичээлдер уругуларын чуга-
аа сайыраңгайлаштыгыч ула-
ган болур. Математика кичээл-
деринге уругулар чабарынын
иниңгизин саннары аай-дедир
санап, бөдүүн бодалгаларын
бодан билгериңе база «сугут»,
«биче», «хей», «эвээш», «оң»,
«солалай» дээр чижектиг бил-
гилерин алды болгаш гео-
метрилг фигуралар-биле та-
ныжар.

Алды харлыг уругулар өске
школа чызыл уругулар өске
деңгээрге могап-шылаачал бо-
лур, ыңангаш кичээлдериниң
хевир оюннар болгаш эскер-
сизилер хевир кылдыр эр-
тер болгаш чалар саннада
иниңгизин оюннарын уругу-
чун чорудары чогучалып,
чүте дээр оюннар уругулар-
нын могап-шагыраарын баш
уудур бодурулуңа дуу-
лаар. Кичээл бүрүзүнө ди-
дактиктик оюннарын, көргү-
зүт материалдарын ажилла-

ры уругуларын өөредилгезе
сонуургалдыг болурунга де-
гиз болур. Өөредилге чылы-
нын чаксы болгаш күсүк чы-
лыг уелеринде кичээлдерин
лаштыгаз эрттерине эитп.
Чылдын уелерин дайгаар
болур, бодурун болуушук-
барын эскерип, кижилерин
күш-ажылга-биле тааныжыла-
штып чоруду. Боттарынын
шаа-биле кылдыр хире
күш-ажылга кирип кылдыр
уругуларын чангычтар.

Алды харлыг уругулар өө-
редилгезе класкыга хүн
бүрүдө дөрт кичээл эртер.
Бирги чартык чылда кичээл-
дин уламчылары 30-35 мику-
та, а ийиги чартык чылда
40-45 микута тургузгүзөр. Ал-
ды харлыг уругулар өөрдүл-
гезин таланы-биле өске школа
назылгы уругулардан ыгалады
болганда, оларын бирги смена-
да эртериниң 9 шак үзүндө
эгелде өөредир таарымаган.

1980-81 өөрдилге чылында
бистин республиканын дөртөн
школаларында алды харлыг
уругуларын белеткел класкыга
өөредирин көргөн.

Республиканың башкылар
билги бөдөлөр институту белет-
кел класкыга ажилдаар
башкыларын чыгы өөредилге-
зин эрттерген.

Белеткел класкыга өөрд-
илге-кижизилгезин ажилда
организастыг чорудар херекке
инспекторлардан, методистер-
ден, школаларын удурутчу-
лардан улуг харыскага не-
гетиниң турар.

К.У. МОНГУШ.

Республиканың Башкылар би-
ли бөдөлөр институтун эге
класстар талазы-биле каби-
нет эргелекчин.

КУШАЖЫЛГА ӨӨРЕДИР

Барыш-Хемчик районун
Барлык ортуман школанында
«өөреникчилерин» бугурууге
бригадан «Барлык» совхоз-
тун дирекция-биле тускай ке-
рээс бугуруу тургустунган.
Эрткен чылын ук бригаданын
төү чок турган болгаш өө-
реникчилер хөвү тураалары-
ныга тургулаан. Бо чылын
школанын бугурууге бригада-
зынын төүүн он таарычалыг
чегге совхоз тургузуу берген.
Мыда электринг шмтедикчи-
ли тургускан. Ол чорук өө-
реникчилерин ажилдап, лыш-
таппып, чуртаарында таары-
чалыг байдалды тургускан.

Өөдлар болгаш уругуларын
чуртаар дегем өөрд-
дерин, столовая кызыл-
булууну дерин тургус-
кан. Өөреникчилер ажилда
хостуг уелерге ойнаа волей-
бол, баскетбол шөкери кыл-
дынган. Шымыраа, бөдлери,
баан, теннис ойнаа черлерин
организастап тургускан.

Совхозтун талазында өө-
реникчилерин бугурууге
бригаданың ажилдаар трак-
тор, чаа кымындылар маши-
на болгаш чаа ГАЗ-53 деп ав-
томашыныны бичыгылаан. Өө-
реникчилерин кээз ажил-
агый култуураларын агаары-
ныга болгаш техниканы

башкарып ажилдап билгериңе
дагыныкчылар агроном Хей-
мер-оол Куулар болгаш меха-
низатор Михаил Хошукту бот-
гуг дузаны чедирп туралар.

Өөреникчилерин ажаал ес-
түрүп турары 5 га черде не-
гоалары эки үнүп турар.

Ам бугурууге бригаданың
өөреникчилерин керээде айткан
мал чөмчүн планин күөсдир
дөш ажилдап кирипкенир.
Дөрт-херекселдер бөдөл бол-
гаш чөтчири-биле хандырыт-
ган.

Д. ОНДАР.

Барлык ортуман школы-
ның директору.

телевидение

ИЮЛЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН
10.00 — «Уе». Информастыг
программа 10.35 — Олимпиа-
данын хүн демделгези. 11.10
— «Орден» телевидениянын
концерт алы. 11.55 — «Олим-
пийжи Талын». Документа-
лдыг телефильм. 12.25 — Уру-
ларга фильм. «Боба» биле
Чан. Уран-чеген телефильм.
13.35 — Олимпиаданын хүн
демделгези. 13.55 — XXII
Олимпиаданын оюннары. Хос-
тут хүреш. Баштайгы мар-
нал алган бис. 14.45. Баскет-
бол. Херээженер. 3-жү бол-
гаш 4-жү көрүсү дээш ужура-
жылалар. Байдаркаларга
болгаш канонгө эжинди-
рышканын. Баштайгы
үнүшкүчөр. Бокс. 1/4 финал.
Чапсарда — Медээлер. 19.00
— Бөгүн делегей.

КЫЗЫЛДАН
19.15 — Телемедээлер. 19.25
— Киножурнал. 19.35 — Теле-
медээлер. 19.50 — Чаралдар.
19.55 — «Ветканын аргыла-
ры». Документалдыг теле-
фильм. 20.10 — «Куш-ажылды
алдарын тук тудукчулар». Сне-
релдөөс заводта «Ураа-
химмаш» заводтун коллекти-
виниң дугайында. 20.25 —
Күрүнениң академиктиг «Бе-
реска» хореография ансам-

блиниң концерти. 21.10 —
«Хельсинки» оруктун беш
чыла». Айым чок чорук
болгаш кады ажилдаагыла
талазы-биле Европага болган
чүвөл хураалды беш чыл
болганында. Дамыдылга
СЭКП ТК-нын дөсөтөгү ин-
формация кылдынып эрге-
лекчини Л. М. Заматин кир-
жир. Публиктыг тайыбар-
лар. 21.55 — XXII Олимпи-
адын оюннары. Чик этеле-
ка. Түнөөдөр. 22.45 — «Уе». Информастыг программа.
23.15 — «Минск». Докумен-
талдыг телефильм. 23.30 —
01.10 —

XXII Олимпиаданын оюн-
нары. Аар атлетика. Түнөөдөр.
Бокс. 1/4 финал. Төн-
гөлдө — Медээлер.

ИНИГИ ПРОГРАММА

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругуларга фильм.

«Зонтик». Мультифильм. 18.05 —

«Эмкостар». Телемини. 2-ти

сериязы.

МОСКВАДАН

19.15 — «Төрүн чурт кажан

эзелээни?» Фильм-концерт.

КЫЗЫЛДАН

19.55 — «Амурда ирлардан

үш оодуру». Телефильм. 20.25

— «Бистин эргим тарааны». Телефильм.

Чик үзөтүрүчү машиналарын
болгаш аппаратуралары.
Даарыналга кылдыларынын
технологиязы, бугхалтар үдү-
дү. Амдырал ажилчаларынын
экономиказы болгаш органи-
застары.